

KRONIKKEN

USA's “ret til krig”

af Gorm Harste

Lad mig lige fastholde de proportioner, som vi normalt har for øje: I Europa har vi ikke dødsstraf. Sprænger man Christiansborg i luften eller dræber fire politibetjente, får man "livsvarigt fængsel". I USA anvendes dødsstraffen. Og den anvendes hyppigt.

Den forskel illustrerer meget godt, hvor forskellige retstraditioner der tårner sammen, når spørgsmålet drejer sig om USA's ret til at dræbe, hvad der med Golfkrigen i 1991 i tankerne kan blive mellem 40.000 og 100.000 personer. I dag er det irakiske forsvar meget svagere, og ofrene kan af den grund blive både flere og færre.

Dertil er den irakiske befolkning langt mere sårbar. Ved sidste Golfkrig dræbtes omkring 4000 civile. I dag er hensigten at erobre storbyerne. Bider Iraks forsvar sig fast i byerne i en krig ikke for Saddam Hussein, men mod den meget upopulære aggressor, må omkostningerne blive meget større. Blot en lammelse af el- og vandforsyningen i Bagdad, en fattig by med over fem millioner indbyggere, vil i løbet af få dage føre til yderst uoverskuelige katastrofer.

Krig kan føres som straf for uretfærdigheder. Som europæere kan vi stille os spørgsmålet om, hvilke uretfærdigheder den irakiske befolkning har udøvet, for at vi vil straffe dem med et antal dødsstraffe af den størrelsesorden! 40.000 ødelagte parlamentsbygninger vil ikke kunne retfædigøre 40.000 dødsstraffe, – hvis vi tænker strafferetligt.

Men måske skal vi glemme strafferetten. I strafferetten siger vi også, at en sigtet er uskyldig, indtil andet er bevist. Og nu føres der krig mod en gruppe sigtede, hvoraf tusindvis idømmes dødsstraf, selv om vi ikke har noget, der ligner holdbare beviser. Og selv om vi i Europa endda slet ikke kan acceptere dødsstraf. I USA forudsætter man også, at dødsstraf kun gives mod skyldige og ikke blot mod

sigtede, for ikke at sige uskyldige.

Relevansen og størrelsesordenen af disse strafferetlige problemer optræder, hvis ikke krigen kan forstås, som hvad man i *folkeretten* kalder en *retfærdig krig*. Så er der tale om forbrydelser mod menneskeheden, og en strafferetlig forfølgelse af f.eks. danske soldater, officerer, ministre for deltagelse i og opfordring til masse mord kan begynde at komme på tale.

Nu er folkeretten imidlertid ikke nogen særlig klart afgrænset del af retssystemet. Faktisk er den dårligt nok knyttet til retssystemet. Dels udgør den et område, der i sagens natur ligger mellem forskellige eller stridende retssystemer. Dels indgår der tre andre aspekter ud over det retlige, nemlig det moralske, det politiske og det militære. Dertil kommer, at historiske forhold spiller en langt større rolle end i nogen anden del af det politiske og retlige system.

Gennem langt over 1000 år har forholdet mellem krig og fred været reguleret af et netværk af tanker om, hvad der kan udgøre en „retfærdig krig“. Det har typisk været en ret til selvforsvar, et forsvar for Guds orden og siden den vestfalske fred, der afsluttede Trediveårskrigen i 1648 i stadigt højere grad et forsvar for landegrænser. Hovedværket bag den moderne statslige traditions idé om retfærdig krig er Hugo Grotius store værk *Retten til Krig og Fred* fra 1625. Her skelner Grotius mellem, hvad han kalder retfærdige grunde til krig og uretfærdige prætekster for krig. For at undgå alle de prætekster, der historisk set *altid* optræder ved *enhver* krigs begyndelse – også de åbenlyst uretfærdige – skal man opstille meget skærpede krav til bevisbyrden. Ser vi med udgangspunkt i den tankegang på konflikten mellem USA og Irak, synes det umiddelbart så påfaldende indlysende, at det er USA, der har byrden med at bevise landets ret til at besætte Irak, at vi må spørge os, hvordan det kan komme

så vidt. Derudover fremhæver Grotius et proportionalitetsprincip. Specielt i den kristne tradition skal en stat "vende den anden kind til", med mindre den udsættes for angreb. Det er altså ikke det gammeltestamentelige princip om "øje for øje og tand for tand", der har folkeretlig gyldighed.

Den politiske retorik og propaganda har ledsaget enhver krig, lige siden Abraham forlod Ur for at drage til Kanæernes land og tage det i besiddelse. Måske er den Gud og Allah, som krigens parter tilbeder, et propagandamæssigt nedskrevet vedhæng til den hellige ret, hvormed Abraham mente at kunne overtage landet. Den historie blev skrevet i Første Mosebog og gentaget i Femte Mosebog. Skrifter fra Homers og Platons tid. Datidens traktater blev typisk bevidnet af guderne, men monoteismen indførte et nyt og enkelt princip: Tanken om én Jehova er klar nok, for der var kun ét land og ikke to, så der kunne kun komme én legitim ret, én retfærdig krig. Ikke to. En kontrakt består af en enhed og ikke af et dobbelt eller mangedobbelt syn på sagerne. Så meget synes alle parter at være enige om.

Skal vi forsøge at forstå USA's politik ud fra "retfærdig krig" – traditionen, har vi to muligheder: At se på USA's traditioner og at se på, hvilke politiske muligheder, der er for en ny retlig udvikling. Den gængse folkeret giver næppe spillerum for, at USA kan føre en forsvarskrig i Irak. Men måske kan argumentationen gå andre veje. Folkeretten må nødvendigvis tage hensyn til, hvordan verden nu engang er skruet sammen: Hvad er USA for en størrelse, og hvad er Irak for en størrelse; hvilke koalitioner og magtapparater er de to stater opbyggede af? Hvilke reaktionshastigheder og hvilke politisk-retlige, moralsk-retlige og militær-økonomiske traditioner indgår i deres statsdannelser?

Set ud fra traditionen om "retfærdig krig" er USA's historie præget af tre grundlæggende forestillinger. For det første tager USA i sagens natur udgangspunkt i, at man kan erobre andres (indianernes) land for dernæst at lave traktater med dem ud fra faktiske styrkeforhold og på USA's præmisser. Indianer-traktaterne blev skrevet i 1700- og 1800-tallet i den periode, da det vestfalske fredssystem med markering af grænser og suveræne rettigheder satte sig igennem, samtidigt med at USA fastholdt sin ret til at formulere, hvornår eksempelvis amerikanske tropper kunne gå igennem indianernes reservater. I dag opfatter man i USA indianerreservaterne som amerikansk land, trods at der ikke er traktatligt grundlag for det. USA's ret kunne gå på stærke mytiske forestillinger om en amerikansk udgave af paradiset have i form af ret til andres store eller umådeholdne ressourcer (ret til indianernes land, ret til irakisk olie). Mens fx mexicanere modsvarende ikke får ret til at bosætte sig i USA i dag, da det er USA's ret til som dominerende magthaver asymmetrisk at sætte retten, lige som USA også satte retten og skrev traktaterne for de indianske nationer. Tilsvarende bliver det uproblematisk, at Israel tager Palæstinensisk land; og skal det legitimeres, kan der henvises til et mere end 2500-årigt gammelt skrift, nemlig Fjerde Mosebogs præcise grænsefastlæggelser (kap. 34). Denne nationalistiske tradition sætter USA på en særegen måde uden for det vestfalske system og altså uden for det ellers fransk dominerede folkeretlige system.

En anden amerikansk tradition går på retten til uafhængighed og selvbestemmelse. USA gjorde sig fri af England. Det skete imidlertid faktisk med meget omfattende fransk hjælp. Derfor blev USA alligevel tvunget til at betjene sig af de vestfalske traktaters principper, hvis

USA's uafhængighed *dengang* skulle anerkendes. Senere anbragte den amerikanske præsident Woodrow Wilson retten til national selvbestemmelse centralt i Versailles-freden med det resultat, at bla. Osteuropa lige siden har været præget af en uendelig række af borgerkrige.

Paradokset i anerkendelsen af den amerikanske ret til uafhængighed uden for og inden for det vestfalske system, uden for og inden for det europæisk opbyggede statssystem, synes at udgøre Irak-krisens egentlige omdrejningspunkt. Så længe Sovjet var modspilleren gjaldt den vestfalske tankegang endnu. USA var afhængig af Europas anerkendelse og af med- og modspillernes regler.

En tredje amerikansk politisk tradition går tilbage til den blodige amerikanske borgerkrig, som netop ikke tillod denne selvbestemmelse at gøre sig gældende. Lige siden 1864 har amerikansk udenrigspolitik forsøgt at lave "store koalitioner" ved at forene det indadvendte Syden med det udadvendte nord-østlige establishment under voldsomt forenklede fortællinger om den onde fjende og det gode Amerika. New York-USA er klar over, at verden er meget mere komplekst sammensat, mens Sydens vælgere har ekstremt forenklede syn på resten af verden og på amerikansk historie ("indianerne kom for 200 år siden", "EU er et kommunistisk projekt" etc.). Men problemet er, at establishmentet for let accepterer Sydens doktriner om, hvorledes udenrigspolitik skal føres i forsøgene på at undgå splittelse i det store land og i forsøgene på selv at gøre sig gældende. Noget så sofistikeret som europæisk-vestfalske folkeretlige doktriner og forskelle mellem shia- og sunnimuslimer kan ikke oversættes til de one-liners, som Bush-doktrinen militærpolitik skal bygges på.

Bush-doktrinen bygger på en række dybde-konservative eller fundamentalistiske forestillinger om, hvorledes USA

apriori har ret til at formulere folkeretlige standarder om internationale forhold. Den er opbygget gennem en serie rapporter, der går tilbage til tiden for 11. september. Rapporterne udtrykker faktisk mindre Bush' end vice-ministrene Richard Perles og Paul Wolfowitz samt Dick Cheneys og forsvarsminister Rumsfelds politik. Fælles er, at de vil forsøge at udnytte og udbygge den teknologisk-militære overmagt, USA efter den kolde krig har opbygget gennem 50 års gigantiske militærbudgetter.

Mere underforstået er der økonomisk-strategiske faktorer, der også gør sig gældende i Irak-krisen. Den ene er som bekendt USA's interesser i den irakiske olie. Den anden er mere politisk og hænger sammen med en langsom panik over det dobbelte forhold, at Euroen stadigt mere gør sig gældende som alternativ reservevaluta i forhold til dollaren samtidigt med, at USA stadigt ikke eksporterer meget mere end den tyske Forbundsrepublik og har et handelsbalance-underskud på omkring 300 mia kroner – om måneden! Tiden går, og underskuddet akkumuleres. Problemet er, at USA traditionelt finansierer deres lige så traditionelle enorme handelsbalance-underskud med reservevalutaen, nemlig med dollaren. Derfor bliver det stadigt vigtigere for USA at sikre, at handel foregår i dollar. Spørgsmålet er derfor, om USA forsøger at konstruere en ny amerikansk domineret olie-dollar.

For problemet er, at den militære oprustning udgør en ekstremt dyr og halvtvejs nyttelos investering. Da Frankrig og senere Tyskland dominerede det europæiske kontinent tog en stor del af deres militær-økonomiske investeringer sig ud som opbygning af broer, veje og jernbaner, senere kom lufthavne og computerforskning til. Det har alt sammen umiddelbare økonomiske sidegevinster, hvad jetfly, kampvogne og hangarskibe imid-

lertid ikke har. Problemet kommer til udtryk i, at den IT-boble, som amerikansk økonomi boomed på gennem 1990'erne, har vist sig at rumme en meget tyndere produktionsgevinst end antaget.

Det er med den selvfølge, der gives i rettens natur, yderst tvivlsomt, om den slags materielle hensyn til den rigeste nations økonomiske problemer kan spille nogen som helst rolle i en folkeretlig genetablering efter Irakkrigen. Tværtimod må man sige. Siden Abbed Saint-Pierre i 1713 formulerede sin omfattende over 1000 sider lange teori om den europæiske union som en fredsordning, har handelsudvikling været et hovedargument for fred. Ikke for krig. Moralsk og strafferetligt kan man pege på, at plyndringer ikke kan være legitime, men dog kan undskyldes for individer og grupper, der sulter. Men en doktrin om, at USA kunne etablere en ret til andres rigdom, fordi USA skal kunne bevare sit økonomisk-militære overherredømme, er helt umulig. Det har der aldrig været belæg for i folkeretten.

Det mest præcise middel til at gennemtænke folkerettens politiske, retlige, moralske, økonomiske og militære placering er givetvis stadig alle tiders største filosof, tyskeren Immanuel Kants lille afhandling om *Den evige Fred* fra 1795. Som Saint-Pierre hævder Kant også, at *handelsgejsten* er med til at sikre freden – hverken mere eller mindre. Det kantianske spørgsmål er imidlertid, om man kan gennemtvinge handel ud fra en tese om, at Irak skal have en forfatning og en styreform, der muliggør handel med landet? Her er svaret selvfølgelig et klart nej. Pointen er omvendt: Irak kan ikke tvinge omverdenen til at tage imod landets varer, og USA kan ikke tvinge andre lande til at anvende dollaren som reservevaluta.

Med sin lille bog skabte Kant et værktøj, hvis tænkemidler kan trække på re-

sten af hans omfattende skarptslebne teorier om moral, ret og politik. Bogens folkeretlige udgangspunkt er det velkendte forhold, at "ingen stat må blande sig i forfatning og regeringen i et andet land". Mere subtilt og præcist skelner tessen folgelig mellem forskellige styreformer: Hvad nu, hvis der slet ikke er en forfatning i et land? Kant skelner derfor mellem stater, som er retsstater, og stater der ikke er retsstater. En diktaturstat kan lige så vel være en retsstat som et enevældigt monarki eller et aristokrati.

Spørgsmålet er så, i hvilken grad Saddam Husseins Irak ikke har været nogen retsstat, men været et despoti og et tyranni. Når despotier er retsløse i folkeretten er problemet nemlig, at man ikke kan lave kontrakter og aftaler med dem. Rettens strukturer er ikke styrende for statens interne magtudøvelse. USA's argument mod Saddam Hussein kan her ikke så meget være, at der ikke er retlige strukturer i landet. Der er gamle retlige traditioner i landet; faktisk oprettedes et juridisk fakultet under kansleren Nizam allerede i 1000-tallet, 50 år før Bologna fik det første europæiske universitet. I kølvandet på korstogene havde det været kutyme at bruge tyrkiske eller arabiske styreformer som idealtyper for despotiske regimer. Den henvisning er ikke meget værd. Såvel Koranen og den muslimske lovgivning Sharia'en synes mindst lige så meget som kristendommens Bibel at være præget af Romerretten, hvis tradition ellers har været udslagsgivende for skel mellem retsstater og despotier.

USA's argument ligger i, at Irak brugte vold i tyrannisk grad mod Kurdernes uafhængigheds-bevægelse – et af USA's bløde punkter, som samtidigt ikke fungerer, da USA af hensyn til Tyrkiet ikke ønsker, at kurderne får selvstændighed. Svagheden i dét argument er, at tyranniet foregik, dengang Irak endnu beskyt-

tedes af USA og Frankrig.

Endnu værre er det paradoks, at USA så at sige som politimand vil skabe orden og undgå et voldeligt regime ved at slå ti-tusinder ihjel og måske lige så mange, som Hussein har dræbt i sin undertrykkelse af kurderne. Så folkerettens kriterium om despoti holder heller ikke.

Når USA nu vil gå uden om de internationalt anerkendte kriterier for intervention (FN-sporet) for at styrte et despoti, er vi således ude i så grelt et paradoks, at vores argument omgående leder hen til de to tilbageværende grunde til, at USA kunne hævde en ret til krig: Den økonomiske grundsløshed eller det håbløst absurde i påstanden om, at USA fører en præventiv krig i selvforsvar.

USA synes moralsk-retligt snarere at have brug for en henvisning til et skel mellem terror og frihedsbevægelser ved at kunne henvise til despotiske regimer: Man har i disse år svært ved at definere terrorisme, men kan hævde, at terrorister er nogle, der bekæmper retsstaten, mens frihedsbevægelser bekæmper despotiske regimer. Det skel udgør imidlertid et argument for at intervenere i Afghanistan, og stadig ikke i Irak.

Men kunne Irak ikke udgøre en trussel med de biologiske våben, som USA hævder at vide, Irak har, simpelthen fordi USA selv har solgt dem til landet? Beviset mangler. Og grunden er elendig, fordi den stritter stik imod USA's ønske om med krigen at markere en grænse for våbenspredning, en grænse USA selv har bidraget til at nedbryde. Men hvis nu beviset forelå i og med, at Irak anvendte dem, såfremt landet blev angrebet af USA, – ville der så ikke foreligge et bevis på truslen. Hertil må man sige, at den form for bevisforelse snarere har brug for en psykoanalyse end for den retlige prøvelse. Sammenlign med, at politiet foran en dommer hævdede, at en rocker var farlig, for hvis man angreb ham med maskin-

geværer, ville han slå igen med sin cykelkæde, og derfor skal han angribes!

Efter nogle dage vil vi formodentlig se, at USA pludseligt finder lagre af biologiske våben. Spørgsmålet vil straks opstå, om USA selv har anbragt lagrene. En anden formodning er, at vi vil se Bush's, Blairs, Aznars og måske Foghs popularitet rutsche nedad med en procentsats, der nøje svarer til antallet af dræbte, afhængigt af hvor meget de lemlestede udstilles i medierne. Engang vil en samfundsforsker kunne opstille en matematisk formel, hvor 10.000 dræbte udløser en faktor på X %s fald i popularitet. Amerikanske og britiske dræbte vil føre til en tilsvarende faktor ganget med f.eks. 1000. Måske sidder Blairs og Bush's spin-doctors allerede fortvivlede og regner på den slags, mens de planlægger mediekampagner om helt modige piloter, der anvender våben, der bør anvendes simpelthen, fordi de findes. To mediemaskiner går i stilling, én der er seriøs og én, der træner i Hollywood.

På bundlinien er spørgsmålet, om ikke vi bliver jaget rundt i manegen af et USA, der desperat forsøger at finde en forenklet fortælling om, at alting gik op, hvis Saddam Husseins diktatur var despotisk; hvis Irak (der er ledet af sunnimuslimer) var base for islamiske terrorister (som er shiamuslimer); hvis det *efter* sidste golfkrig havde ført en angrebskrig; hvis USA havde ret til Iraks olie; hvis USA dermed kunne rekonstruere en oliedollar; hvis man kan få mediemaskinen smurt; hvis.... og hvis... Så ville verden gå op i en højere enhed. Det gør den desværre ikke.

Gorm Harste
E-mail: GHA@ps.au.dk
20. marts 2003